

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук
Ангелової Ангеліни Олегівни
на дисертацію Бельдій Оксани Вячеславівни
"Символіка кольору в релігійних культурах",
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство

Зважаючи на увесь масив дослідницької літератури, присвяченої як релігійній символіці, так і символіці кольору в різних культурах, відчувається брак концептуальних схем та методологічних підходів для розв'язання завдань, пов'язаних із розумінням та інтерпретацією релігійної символіки та її кольорового зрізу. Саме в цьому контексті й актуалізується дане дисертаційне дослідження, перевагою якого є спроба філософського узагальнення та узгодження різнопланових набутків кольорознавства в контексті релігієзнавчого осмислення символіки кольору в релігійних культурах.

Логічно вибудована структура дисертації відразу дає уявлення про запропоновану концептуальну схему аналізу заявленої проблеми. У *першому розділі*, присвяченому висвітленню методологічних засад філософсько-релігієзнавчого дослідження феномена кольору, розкривається методологічне підґрунтя дослідження компоненти кольору в контексті гуманітарної парадигми пізнання. Наголошується, що гуманітарна парадигма пізнання кольору спрямована на пошук «людського» змісту у феномені кольору, останній розглядається нерозривно у єдності з душевно-духовними переживаннями людини, яка живе у світі культури як життєво-смисловій, а не лише об'єктивно-матеріальній реальності.

Разом з тим у даному розділі продемонстровано, що перші наукові теорії кольору виникають в межах метафізичної парадигми пізнання. Теорія походження кольору від світла та темряви, започаткована Аристотелем, стала

визначальною для подальшої інтерпретації світла та кольору в християнській культурі середньовічної Західної Європи, Візантії, середньовічної Русі. Зауважується, що послуговуючись напрацюваннями Аристотеля, І.-В. Гете закладає підвалини для подальшого філософського й, зокрема, феноменологічного осягнення кольору. Перевага теорії кольору Гете полягає в тому, що в ній не відокремлюються функція ока, кольоровий вимір світу та вплив кольору на психо-емоціональному рівні в єдиному досвіді переживання кольору. Результати численних дослідів та спостережень дозволили Гете вибудувати перехід між фізикою та метафізикою кольору, акцентуючи увагу на унікальній виражальній властивості кольору. Ключові ідеї теорії кольору І.-В. Гете вплинули не лише на художників, фізіологів, але й на філософів та релігійних мислителів, саме тому дисертантка активно послуговується напрацюваннями німецького науковця.

Відзначимо, що філософським базисом дисертаційного дослідження виступає феноменологічна концепція М. Мерло-Понті. Для комплексного розгляду феномену кольору в символічному вимірі релігійних культур цінними були міркування М. Мерло-Понті щодо фундаментального відношення людина-світ-Інший. Феноменолог наголошує на необхідності повернення до життєсвіту, того шару життєвого досвіду, через який нам вперше даються Інший і речі. Вже на рівні досвіду власного тіла нам відкривається форма двозначного існування, в якій неможливо чітко відмежувати суб'єкт від об'єкта. Через тіло ми онтологічно визначені у феноменальному світі і через поведінку вибудовуємо стосунки зі світом та Іншим. Всі речі та Інший стають доступні розумінню людини в момент, коли відкриваються їй як особливі нові поведінки, що окреслюють певний спосіб трактування світу. Їх не вдається осягнути лише завдяки інтелектуальному зусиллю, що прагне встановити місце об'єкта у деякій рубриці, не беручи на свій рахунок той спосіб існування, який окреслюють доступні у сприйнятті знаки. В контексті екзистенціальної феноменології людська поведінка вбачається «символічною». Тобто такою, що розгортає власні значення, які

неможливо однозначно редукувати до фізичних, біологічних, психологічних детермінацій.

Звернення авторки дисертації до концепції М. Мерло-Понті, з поміж іншого, мотивується й тим, що французький мислитель значну увагу приділяє феномену кольору. Проблематизуючи кольоросприйняття, він акцентує увагу на тому, що у людському досвіді колір-якість опосередковується кольором-функцією. Представляючи дещо, колір при цьому самоусувається, подібно до мови, поступається місцем тому, що виражається. Колір у такий спосіб бере на себе онтологічну функцію. Завдяки кольорам форми вираження набувають своєї повноти. Феноменологічна інтерпретація кольору-якості як кольору-функції дозволила переосмислити цей феномен в площині релігійної культури не атрибутивно, а як неусувний аспект оточуючого світу, що здатен залучити людину до відкриття інших вимірів. Водночас кольоропереживання пропонується розуміти як вагому компоненту цілісного досвіду людини.

У другому підрозділі конкретизується методологічне підґрунтя аналітики символіки кольору в релігійних культурах з позиції релігієзнавства шляхом звернення до "неофеноменології" Ж. Ваарденбурга. У контексті останньої наголошується на такому аспекті феноменології релігії, як феноменологічне дослідження людських виражень, розпорошених локально і в часі, які мають чи мали релігійне значення. Інтерес феноменології релігії полягає у з'ясуванні релігійних значень, релігійності та релігійних внутрішніх універсумів, які створили люди протягом історії. Відбувається актуалізація у нашому світорозумінні категорії «Іншого», що обумовлює інтерес до сенсів, якими вони постають для інших, відмінних від нас. А це важливий фактор в будь-якій зацікавленості у відкритті іншої культури, релігії, досвіду.

Відповідно до методологічної настанови, що базується на "неофеноменології" Ж. Ваарденбурга, наукових набутках Д. Кірюхіна, О. Сарапіна, М. Єресько, Ж. Вааденбурга, Н. Смарта, М. Пастуро, А. Голана

дисертанткою розроблено програму методичних прийомів, процедурна реалізація яких, сприяє поетапному проясненню ступеня обґрунтованості тієї чи іншої контекстуальної семантики кольору. На основі виокремлених та задекларованих властивостей і функцій кольору в дисертації розробляється модель функціонування кольору в релігійних культурах на трьох взаємопов'язаних структурних рівнях: вербально-текстуальному, зображувальному, практичному. У двох наступних розділах дисертаційної роботи детально висвітлюються семантики кольорів в контексті різних релігійних культур відносно конкретного функціонального рівня.

Другий розділ присвячено аналізу вербально-текстуального та зображувального рівнів функціонування символіки кольору. В контексті вербально-текстуального рівня функціонування кольору в релігійних культурах, на перший план виступає теорія кольору, розробка якої здійснюється в межах метафізики й теології кольору та кольорова метафора як складова віровчення в найширшому смислі слова. На вербально-текстуальному рівні актуалізується абстрактний аспект барви. Колір активно переосмислюється як на рівні релігійної онтології, так і на рівні антропології, релігійного одкровення, сотеріології (вжиток «божественних» кольорів як спосіб налагодження зв'язку між людиною та «іншим» світом). У першому підрозділі другого розділу авторка предметно висвітлює символічний потенціал кольору на рівні мовної фіксації світоглядно-релігійних уявлень і простежує кореляцію між кольороозначеннями та світоглядними настановами окремого етносу, культури.

Зображувальний рівень функціонування кольору дає уявлення про хроматичний вимір візуальних образів, символів, широко представлених в сакральному мистецтві окремих релігійних культур. Логіка застосування барв та процес інтерпретації конкретних відтінків у контексті зображувального рівня функціонування змістовно розкриваються дисертанткою на прикладі давніх культур Китаю, Японії, буддійської і християнської іконографії. Загалом акцентується увага саме на підходах до

витлумачення семантичного навантаження кольорів сакральних зображень та на можливих труднощах, що виникають при експлікації тієї чи іншої семантики барви.

У *третьому розділі* дисертаційного дослідження розгорнуто представлено аналітику функціонування кольору в релігійних практиках. Прояснюється символіка кольорів в контексті просторово-хронологічної взаємодії на рівні ритуалу і на рівні внутрішнього життя релігійної свідомості. Виявлено принципи та специфіку кольоровжитку в релігійній практиці на прикладах поховальних обрядів, у світлі категорій «чоловіче» – «жіноче», у співвідношенні до символіки тіла і його окремих частин, символіки тканин і вбрання. Демонструється, що особливої ваги феномен кольору набуває на споглядальному рівні буддійської релігійної практики та у видіннях християнських містиків, пророків.

Відзначимо, що дисертаційне дослідження Оксани Бельдій вирізняється концептуальністю та новизною. Поряд з цим, варто висловити деякі зауваження і побажання для подальшої розробки теми дослідження:

1. На нашу думку, слід поглибити аналіз функціонування символіки кольору на вербально-текстуальному рівні за рахунок залучення лінгвокультурологічного методу дослідження.

2. Оскільки у роботі було заявлено, що релігійні культури частково успадковують попередні вірування, слід було б зупинитися на особливостях інтерпретації кольору в контексті іконографії шактистського тантризму. Адже образи останнього в подальшому були інтегровані та переосмислені в буддійських сакральних зображеннях.

3. В контексті аналізу символіки кольору на зображувальному рівні функціонування в християнській культурі, варто було б залучити набутки вітчизняних науковців.

4. В тексті дисертації подекуди зустрічаються не зовсім коректні вислови. Наприклад, на с. 101 вираз "Виконуючи функцію ікони, пейзажний

живопис..." варто було б замінити словами "Виконуючи сакральну функцію, пейзажний живопис..."; с. 140 слово "Руси" слід виправити на "Русі".

Водночас, слід зазначити, що вищевикладені зауваження та побажання не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної роботи, що є цілісним, завершеним самостійним дослідженням актуальної в науковому та практичному аспекті проблеми. Дисертація виконана на належному теоретичному і методологічному рівнях, відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

**офіційний опонент,
доктор філософських наук,
доцент кафедри театрознавства
Київського національного
університету театру, кіно і телебачення
імені І. Карпенка-Карого
Ангелова Ангеліна Олегівна**

А.О. Ангелова

Підпис *А.О. Ангелової*
ЗАСВІДЧУЮ

*Затверджено
з наукової
роботи*

О. М. —

Г. К. Мисленська